

УДК 336.113.1

Бедринець М.Д.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів**Національного університету державної податкової служби України***ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ
СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ПЕРІОД 2009–2013 РОКАХ**

Визначено основні напрями державної підтримки розвитку суб'єктів господарювання в Україні. Проведено аналіз основних недоліків державної політики стимулювання розвитку вітчизняного підприємницького сектора. Проаналізовано причини неефективності державної політики підтримки вітчизняних суб'єктів господарювання в обраний період.

Ключові слова: суб'єкти господарювання, державна підтримка, стимулювання розвитку, підприємництво.

Бедринець М.Д. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ПЕРИОД 2009–2013 ГОДОВ

Определены основные направления государственной поддержки развития субъектов хозяйствования в Украине. Проведен анализ основных недостатков государственной политики стимулирования развития отечественного предпринимательского сектора. Проанализированы причины неэффективности государственной политики поддержки отечественных субъектов хозяйствования в выбранный период.

Ключевые слова: субъекты хозяйствования, государственная поддержка, стимулирование развития, предпринимательство.

Bedrunec M.D. THE STATE SUPPORT OF DOMESTIC ECONOMIC AGENTS DEVELOPMENT IN THE PERIOD OF 2009–2013

Basic directions of state support of domestic economic agents developing in Ukraine were determined. The basic lacks of state policy of development stimulation of domestic enterprise sector were analyzed. Reasons of ineffectiveness of state policy of domestic economic agents supporting in a chosen period were analyzed.

Keywords: economic agents, state support, stimulation of development, enterprises.

Актуальність теми. Виконуючи свої соціальні та економічні функції, держава зацікавлена в становленні та розвитку потужного економічного базису, якій формується за рахунок активної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності. В умовах демократизації суспільних відносин та розбудови ринкової економіки одним з головних завдань держави стає забезпечення рівноправності підприємств різних форм власності в процесі здійснення ними виробничо-збутової діяльності, а також недопущення дискримінацій їх доступу до сировинно-ресурсної бази. Виступаючи в якості арбітра та гаранта вільного розвитку ринку, держава через легальні прозорі інструменти та механізми регулювання економічних відносин повинна створювати найбільш сприятливі умови для розвитку національного товаровиробника. Сукупність подібних засобів найбільш ефективно реалізовується в межах комплексної державної підтримки розвитку підприємництва, яка, частіше за все, уособлюється у вигляді окремих загальних або галузевих чи регіональних державних програм розвитку, стимулювання, підтримки тощо. Разом з тим держава може і сама, через відповідні суб'єкти господарювання державної форми власності, виступати активним учасником економічних відносин. Але для максимальної реалізації наявного економічного потенціалу всіх без винятку суб'єктів господарювання держава має більш унікальні можливості, що криються в здатності легітимної влади створювати економічні, митні та іншого роду інтеграційні об'єднання з іншими державами, що значно розширює ринки збуту готової продукції та відкриває доступ національних товаровиробників до нових ресурсів. Саме такою можливістю Україна скористалася у 2008 році, приєднавшись до СОТ та відкривши для себе нові ринки збуту продукції підприємств-резидентів. Разом з тим подібна інтеграція вимагала відповідного реагування Україною на ті ризики, які існують в глобальному економічному середовищі і

попередження або подолання яких в підприємницькому секторі можливе за рахунок створення та реалізації виваженої державної політики стимулювання розвитку підприємництва.

Мета статті – проаналізувати основні засади та визначити характерні риси державної підтримки розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва у період 2009–2013 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку підприємницького сектору в Україні та вплив на нього державної економічної політики знайшла своє відображення у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема О.І. Антоненка, І.С. Білої, Р.В. Ільєнка, О.П. Кавтиша, І.О. Келару, С.Ф. Поважного, О.А. Чурилової та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір періоду 2009–2013 рр. для аналізу засад державної політики в галузі підприємництва є не випадковим, оскільки охоплює період подолання наслідків глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр. та час перебування України у складі членів СОТ й характеризується поступовим розвитком вітчизняної економіки у бік європейської інтеграції. Лише у кінці 2013 року четвертий Президент України В.Ф. Янукович офіційно проголосив про призупинення курсу на євроінтеграцію і переорієнтацію України на вступ до Митного союзу. До цього ж вітчизняний підприємницький сектор, особливо його експортоорієнтовані представники, намагалися реалізувати власний економічний потенціал в умовах доступу до світових ринків тієї продукції, яка для України вважається стратегічною. Безумовно, надшвидкого економічного зростання після вступу в СОТ не спостерігалося, але тенденційно можна було говорити про поступове опанування тих чи інших можливостей, які відкривалися в процесі постійної інтеграції України у глобальну торговельну систему. Важливу роль у цьому аспекті відіграла і активна стимулююча участь держави, що уособлювалася в розробці та прийнятті

численних державних програм розвитку як окремих підприємств, так і цілих галузей, які, до речі, мали і стимулюючий характер в контексті подолання кризових явищ. Серед таких програм на особливу увагу заслуговують такі:

– Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, яка передбачає забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни [1];

– Державна цільова економічна програма «Ядерне паливо України», яка передбачає розвиток уранового і цирконієвого виробництва в Україні та створення потужностей для виробництва ядерного палива і його елементів [2];

– Державна цільова економічна програма розвитку внутрішнього ринку на період до 2012 року, метою якої є підвищення ефективності функціонування внутрішнього ринку, збільшення частки конкурентоспроможної вітчизняної продукції, вдосконалення механізму регулювання внутрішнього ринку в умовах інтеграції до світового ринку, а також його наповнення високоякісними та безпечними товарами (роботами, послугами) [3];

– Державна програма розвитку міського електротранспорту на 2007-2015 роки, яка з поміж іншого передбачає налагодження серійного виробництва сучасних трамвайних вагонів і тролейбусів, іншого обладнання для потреб галузі та збереження й розвиток електротранспортної інфраструктури та маршрутної мережі [4];

– Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки, яка зокрема спрямована на стимулювання приватної підприємницької ініціативи у виконанні завдань розвитку житлового фонду та комунальної інфраструктури, та передбачає розвиток ринкових відносин та відповідної інституційної інфраструктури, поетапного дерегулювання і лібералізації потенційно конкурентного ринку [5];

– Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010–2017 роки, яка стимулює будівельну галузь шляхом прямої, хоча і помірної, участі держави у її фінансуванні [6];

– Державна цільова програма підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки, метою якої є сприяння забезпеченню розбудови інфраструктури малих міст, підвищення якості послуг, що надаються населенню органами місцевого самоврядування таких міст [7];

– Державна програма розвитку державних підприємств «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод імені О.М. Макарова» і «Конструкторське бюро «Південне» імені М.К. Янгеля» [8];

– Державна цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки, яка передбачає створення наноіндустрії шляхом забезпечення розвитку її промислово-технологічної інфраструктури [9] тощо.

Окремо слід відзначити Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні», який визначає правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємства. Також цей закон визначає основні цілі та напрями державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємства. Так, основними цілями такої підтримки є: створення сприятливих умов

для розвитку малого і середнього підприємства; забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємства з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємства; забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян тощо. Основними напрямками державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємства в Україні є [10]:

– удосконалення та спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування;

– запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів малого підприємства, що відповідають критеріям, встановленим у податковому законодавстві;

– залучення суб'єктів малого підприємства до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб;

– забезпечення фінансової державної підтримки малих і середніх підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо;

– сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємства;

– гарантування прав суб'єктів малого і середнього підприємства під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

– сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого і середнього підприємства та скороченню строку проведення таких процедур тощо.

Таким чином, державна політика підтримки та стимулювання розвитку підприємницького сектору торкається великої кількості галузей вітчизняної економіки, а тому доцільно виокремити її загальні тенденції. По-перше, зусилля держави спрямовані на стимулювання розвитку приватного підприємства в тих галузях, у яких тривалий час панувала державна монополія. Мова зокрема йде про ринок послуг ЖКХ, енергозабезпечення, розбудова інфраструктури міст та регіонів.

По-друге, чітко простежується стимулювання державою розвитку середнього і малого підприємства, у тому числі і шляхом реалізації програм приватизації державної власності або ліквідації державних підприємств у деяких галузях економіки. Це створює необхідні умови для активізації конкурентної боротьби.

По-третє, перевага надається стимулюванню економічної активності суб'єктів господарювання експортоорієнтованих галузей та імпортозаміщуючих виробництв. Подібна ситуація є логічним уособленням захисної функції держави в контексті забезпечення економічної безпеки України та зменшення її залежності від імпорту.

По-четверте, простежуються тенденції стимулювання інвестиційної активності суб'єктів господарювання, що сприяє розвитку окремих галузей, але разом з тим і ставить українську економіку в певну залежність від інтересів інвесторів. Проблема полягає у тому, що значна кількість інвестицій з своєю природою є реінвестиціями виведених (частіше за все з порушенням законодавства) в офшорні зони капіталів, тінізація яких призводить до максиміза-

ції миттєвих прибутків, але тягне за собою накопичення суттєвих системних економічних ризиків, дестабілізує значення яких Україна відчуває вже сьогодні.

Варто зазначити, що інституційне забезпечення державної політики розвитку підприємництва в Україні у період 2009–2014 рр., яке уособлюється в розроблених та прийнятих програмних документах, відіграє важливу засадничу роль, оскільки визначає умови, принципи та напрями розвитку суб'єктів господарювання. Але для оцінки якості такої політики більш значущим є аналіз реальних показників розвитку підприємницького сектора.

Найбільш яскравими традиційно вважаються показники кількості суб'єктів господарювання та обсяги реалізованої продукції (табл. 1, рис. 1) при чому для аналізу пропонується брати період 2010–2013, оскільки саме в ці роки державні програми розвитку запрацювали в повній мірі.

Аналізуючи наведені дані, можна зробити висновки стосовно того, що протягом 2010–2013 років спостерігається хвилюподібні коливання як кількості підприємств, так і обсягів реалізованої продукції. Причому якщо в 2010–2012 рр. спостерігається стійка тенденція до зменшення кількості суб'єктів господарювання з 378,8 тис. одиниць до 364,9 тис. одиниць, то динаміка обсягу реалізованої продукції в цей період має дзеркально протилежну тенденцію. Так, спостерігається збільшення цього показника з 3366,2 млрд грн у 2010 році до 4203,2 млрд грн. Але

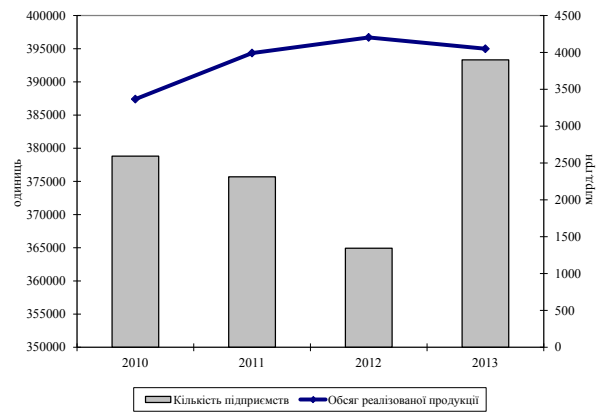

Рис. 1. Динаміка кількості підприємств за їх розмірами та обсягами реалізованої ними продукції за період 2010–2013 рр.

протягом 2012–2013 рр. вказані тенденції змінюються: відбувається зростання суб'єктів підприємництва до 383,3 тис. одиниць, натомість обсяги реалізації продукції падають до показника 4049,8 млрд грн.

Що стосується галузевого розподілу обсягів реалізації готової продукції суб'єктами господарювання, то їх найбільша питома вага приходить на сільськогосподарський сектор, промисловість, торгівлю, а також у 2012–2013 роках і на галузь професійної, наукової та технічної діяльності (табл. 2).

Таблиця 1

Кількість підприємств за їх розмірами та обсяги реалізованої ними продукції (товарів, послуг) за період 2010–2013 рр.

Роки	Усього		з них підприємства					
			великі		середні		малі	
	одиниць	млрд грн	одиниць	млрд грн	одиниць	млрд грн	одиниць	млрд грн
2013	393327	4049,8	659	1717,4	18859	1662,2	373809	216,1
2012	364935	4203,2	698	1761,1	20189	1769,4	344048	212,6
2011	375695	3991,2	659	1775,8	20753	1607,6	354283	189,8
2010	378810	3366,2	586	1401,6	20983	1396,3	357241	181,9

Джерело: [15; 16]

Таблиця 2

Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності у 2010–2013 рр., млн грн

Розподіл за видами економічної діяльності	Роки			
	2010	2011	2012	2013
сільське, лісове та рибне господарство	99891,4	126961,2	162611,1	161713,0
промисловість	1159231,4	1464792,1	1498929,7	1451223,5
будівництво	96725,3	120419,5	155790,7	136492,3
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1406132,7	1587116,5	1623609,6	1624715,3
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	143791,5	184764,3	212299,8	208337,8
тимчасове розміщення й організація харчування	11613,4	12940,7	16519,3	16953,8
інформація та телекомунікації	65925,6	74348,2	79354,9	80939,1
фінансова та страхова діяльність	256827,9	277058,3	164141,6	95173,7
операції з нерухомим майном	36482,9	40094,2	53105,1	52324,0
професійна, наукова та технічна діяльність	52679,2	56988,9	176578,8	155334,8
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	23768,9	29861,8	38887,3	39709,0
освіта	1552,2	1665,3	1787,1	1822,1
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	6523,4	7253,5	8390,1	9239,8
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2789,8	4359,6	7916,3	12682,1
надання інших видів послуг	2292,6	2615,3	3248,2	3173,9

Джерело: [16]

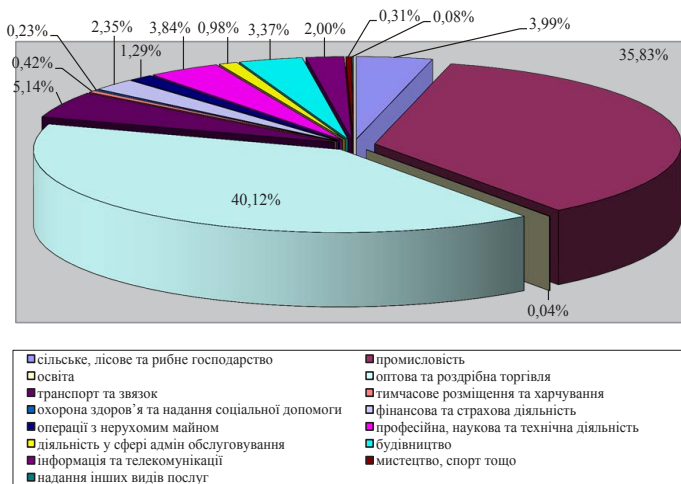

Рис. 2. Структура загального обсягу реалізованої продукції підприємств за видами економічної діяльності у 2013 році

Слід відзначити тенденції до поступового зростання показника обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) протягом 2010–2012 років по всіх галузях. У 2013 році настає певний спад, що характеризується загальноекономічними тенденціями, які мали місце в 2013 році і впливом низки негативних чинників зовнішнього середовища. Красномовно про ситуацію у підприємницькому секторі можна визначити поглянувши на структуру обсягів реалізованої продукції у 2013 році (рис. 2).

Наведені дані дають змогу встановити, що обсяги реалізованої продукції підприємств реального сектора економіки займають трохи більше 40% від загального обсягу. При цьому таку ж питому вагу у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) має частка підприємств оптової та роздрібно-торгівлі. Звертає на себе увагу і швидке зростання аналізованого показника для підприємств що займаються професійною, науковою та технічною діяльністю – майже в три рази у 2013 році по відношенню до 2010 року, що у кількісному виразі складає 155,3 млрд грн у 2013 проти 52,6 млрд грн у 2010 році. І все ж таки загальний обсяг реалізованої продукції суб'єктів господарювання зменшився у 2013 році по відношенню до 2012 на 152,4 млн грн, або на 4%.

Постає питання, за рахунок чого відбуваються подібні тенденції і чому не відчувається належного стимулювального ефекту від прийнятих у період 2009–2013 рр. державних програм розвитку в різних галузях. З одного боку подібні тенденції свідчать про підвищення рівня ефективності функціонування суб'єктів господарювання і про їх конкурентну стійкість в умовах відкриття вітчизняного ринку після інтеграції України до СОТ. Але якщо проаналізувати структуру суб'єктів господарювання, то можна побачити, що у 2012–2013 році відбувається зменшення кількості середніх підприємств та обсягу реалізованої ними продукції і в той же час пропорційне збільшення кількості малих підприємств, без відповідного збільшення обсягів реалізації їх продукції.

Така ситуація свідчить про неефективність політики лібералізації економіки, проваджуваної Президентом та Урядом України. Задекларовані цілі спрощення системи оподаткування на тлі прийняття Податкового кодексу України, а також анонсована політика спрощення реєстраційних процедур

і зменшення їх кількості, як власне і кількості дозвільних процедур – все це відбувалося у поєднанні із розвитком корупційних явищ, проникнення корупційних схем на всі щаблі державного управління. Отже, ці загальні тенденції стали наслідками та прямим продовженням кризи системи державного управління економічними процесами, а відтак можна виділити низку першопричин неефективності державної підтримки розвитку суб'єктів підприємництва.

По-перше, 2009–2013 роки ознаменувалися процесами зміни у всіх владних структурах, приходом до вищого державного керівництва нової правлячої еліти, яка була тісно пов'язана з представниками великого бізнесу Сходу України. Проникнення у вищі щаблі влади прямих лобістів крупного бізнесу призводить до зрощення владного і корпоративного сектору, що в кінцевому результаті своїми наслідками має намагання окремих олігархів тотально контролювати всі фінансові потоки в країні. Саме тому відчувається вплив на середні та малі підприємства, навіть при тому, що офіційна влада проголошує курс на зменшення податкового тиску. При цьому відбувається об'єднання майже всіх фіскальних органів державного управління, що призводить до акумуляції державних коштів в одного розпорядника. За умови зв'язків цього розпорядника в особі Міністерства доходів та зборів з представниками бізнес-структур відбувається розширення корупційних сфер виводу в приватний сектор державних фінансів, що суттєво послаблює економічну безпеку України. Внаслідок цього відбувається падіння обсягів виробництва державними підприємствами, а самі підприємства все частіше шляхом банкрутства чи рейдерських атак виводяться у корпоративну власність.

По-друге, падіння номінальних обсягів виробництва є наслідком збільшення рівня тінізації економіки. Реальний сектор та сфера послуг внаслідок незавершеної податкової реформи знайшли нові можливості для уникнення оподаткування або зменшення оподаткованого прибутку. Причому подібні схеми отримують найбільшого поширення в секторі корпоративних підприємств, тобто великих акціонерних товариств, учасників ФПГ тощо. Сектор фінансових послуг отримав нові можливості виводу грошової маси в офшорні зони з подальшим їх реінвестуванням у економіку, що створювало ілюзію насиченості української економіки реальними грошима. Це спричинило і коливання попиту та пропозиції на ринку кредитів, особливо для малого бізнесу. Кредитні відсотки почали поступово збільшуватися при відносно низькому офіційному рівні інфляційних очікувань. В кінцевому підсумку відбулося падіння курсу національної валюти та посилення кризових явищ в бізнесі: зменшення платоспроможності підприємств, падіння обсягів виробництва, зменшення темпів оборотності оборотних коштів.

По-третє, основні засади державної економічної політики та програми державної підтримки розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва в період до 2013 року приймалися з урахуванням тенденції до євроінтеграції України. Були зроблені навіть конкретні але дуже помірні поступові кроки, що спричинило призупинення активної інвестиційної діяльності закордонних інвесторів і знову ж таки до здорожчання кредитних грошей. Разом з тим відсутність чіткого державного курсу при виборі альтернативи Митного чи Європейського союзу призвели до того, що суб'єкти господарювання орієнтовані на ті

чи інші ринки почали шукати нові канали збуту на потенційно нових ринках. Наслідками цього стали падіння обсягів реалізації через розриви торговельно-економічних зв'язків.

По-четверте, суттєвий тиск на економіку України загалом та на підприємницький сектор зокрема спричинила глобальна фінансово-економічна криза 2008–2010 рр. в наслідок чого відбулося значне падіння обсягів експорту, а відтак і активності експортоорієнтованих підприємств. Ризики структурної диспропорції економічних зв'язків Україні отримали суттєве підсилення, власне тому держава і займала активну позицію щодо підтримки підприємницького сектору за для уникнення негативних наслідків розвитку цілих, переважно стратегічних, галузей економіки.

Загалом, слід зазначити, що якість та обсяги державної підтримки підприємницького сектору це багато в чому реакція органів державного управління, що охоплюють своїм управлінським впливом різні галузі економіки, на негативні тенденції які простежувалися в цих галузях у 2008–2010 рр.

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумки аналізу основних засад і тенденцій розвитку державної політики підтримки вітчизняних суб'єктів підприємництва у період 2009–2013 рр. можна прийти до висновку про наявність низки проблем у її системності та цілісності. Разом з тим саме оперативна активність держави у 2009–2010 рр. сприяла створенню необхідних умов для подолання та мінімізації негативних наслідків для вітчизняної економіки та підприємницького сектору від глобальної фінансово-економічної кризи. Але в подальшому, в умовах більш глибокої інтеграції України до СОТ, обрана модель державної підтримки підприємницького сектору не мала стратегічної ефективності. Високі показники активності суб'єктів господарювання, зокрема їх кількість, а також обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) свідчать, що засоби державного управління підприємницьким сектором мали тимчасовий ефект, і у 2013 році постала необхідність зміни моделі державного управління економікою. Як виявилось, політичне керівництво до цього було неготовим, зосереджуючи увагу переважно на поширенні впливу окремих бізнес-структур на нові сектори народного господарства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 1158 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-p>.
2. Про затвердження Державної цільової економічної програми «Ядерне паливо України» : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 № 1004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1004-2009-p>.
3. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку внутрішнього ринку на період до 2012 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2009 № 828 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/828-2009-p>.
4. Про затвердження Державної цільової програми розвитку міського електротранспорту на період до 2017 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2006 № 1855 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1855-2006-p>.
5. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки : Закон України від 24.06.2004 № 1869-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1869-15>.
6. Про затвердження Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на 2010–2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2009 № 1249 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-p>.
7. Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2010 № 1090 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-p>.
8. Про затвердження Державної програми розвитку державних підприємств «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод імені О.М. Макарова» і «Конструкторське бюро «Південне» імені М.К. Янгеля» : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2009 № 491 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/491-2009-p>.
9. Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010–2014 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2009 № 1231 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1231-2009-p>.
10. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
11. Антоненко О.І. Деякі тенденції розвитку транснаціональних корпорацій в Україні // О.І. Антоненко, О.А. Чурилова [Електронний ресурс] // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – 2011. – № 1(10). – Режим доступу : http://khibs.edu.ua/images/userfiles/file/1_10_2011_v2.pdf.
12. Біла І.С., Швед Т.В. Особливості розвитку вітчизняного підприємницького сектору в умовах глобалізації // І.С. Біла, Т.В. Швед [Електронний ресурс] // Електронний архів Національного університету харчових технологій. – Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5163/1/6.pdf>.
13. Ільєнко Р.В. Концептуальні засади податкового стимулювання розвитку виробничої сфери // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7. – С. 223–228.
14. Келару І.О. Процеси злиттів і поглинань за участі іноземних ТНК на українському ринку / І.О. Келару // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 5. – С. 230–235.
15. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] Статистична інформація Державної служби статистики. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/arh_kp_ed_u.htm.
16. Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств [Електронний ресурс] Статистична інформація Державної служби статистики – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/arh_ovr_ed_u.htm.
17. Поважний С.Ф. Державне управління національною економікою в умовах глобалізації / С.Ф. Поважний, Г.О. Єпішенкова, А.А. Нікітіна [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління – 2010. – Випуск 151. – Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpddu/du/2010_151/g%20\(0\).htm](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpddu/du/2010_151/g%20(0).htm).